

Сутність та структура економічного потенціалу. Національне багатство

Потенціал – це наявні запаси, засоби, приховані можливості, джерела, які можуть бути використані для досягнення певної конкретної мети.

Економічний потенціал – це сукупна здатність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств, особистих здібностей громадян здійснювати виробничо-економічну діяльність, задовольняючи внутрішні та зовнішні потреби країни, забезпечуючи розвиток виробництва і споживання, міждержавну співпрацю та подальшу інтеграцію національних економік.

Найважливішою характеристикою, що визначає потенційні можливості країни з виробництва товарів і послуг, є національне багатство. Воно характеризує базові чинники економічного зростання, забезпечує збільшення валового національного продукту і валового національного доходу як джерел задоволення потреб суспільства.

Національне багатство (національний капітал) – це величина накопичених у країні матеріальних (основний та оборотний капітал підприємств, капітал сфери нематеріального виробництва) і нематеріальних (людські здібності, досягнення у науці та техніці, культурі і спорті, у мистецтві, а також нагромаджений виробничий досвід суспільства) цінностей, створених для виробництва і споживання, золотовалютних запасів, боргів інших країн (за вирахуванням боргів іншим країнам) і власності даної країни в інших країнах та людський капітал. Разом з тим, національне багатство може бути визначене як сукупна вартість усіх економічних активів (як фінансових, так і нефінансових) в ринкових цінах, що знаходиться у власності резидентів країни, за вирахуванням їх фінансових зобов'язань нерезидентам країни. При цьому слід враховувати, що фінансові документи (*акції, облигації та інші цінні папери*), як правило, мають цінність лише тому, що представляють права власності на речові елементи національного багатства та доходи від них.

У структурі національного багатства виділяють **природне багатство, виробничі фонди** (основні та оборотні), **основні фонди соціальної сфери** (школи, лікарні, культурно-освітні і спортивні споруди, житлові будинки), а також **особисте майно населення** (за виключенням товарів короткострокового використання).

Складовими частинами національного капіталу та національного багатства є **індивідуальні капітали**. Відтворення індивідуальних капіталів в їх взаємозв'язку утворює єдиний процес відтворення усього **капіталу** суспільства. У цій складній і суперечливій єдності індивідуальні капітали формально виступають як ресурси незалежних виробників товарів і послуг. У

той же час вони об'єднуються системою економічних зв'язків, зумовлених закономірностями ринкового господарства – попитом і пропозицією, конкурентними умовами, станом ринків, факторів виробництва як готової продукції так і послуг, ринку позикового капіталу та ін.

Людський капітал – це обсяг природжених здібностей людини, загальної і спеціальної освіти, придбаного професійного досвіду, знань, творчого потенціалу, морально-психологічного і фізичного здоров'я, що забезпечують можливість приносити дохід [3, С.40]. Він починає розглядатись як найважливіша частина національного багатства. Відповідно виникає нова розширена концепція національного багатства як категорії, що включає також людський капітал.

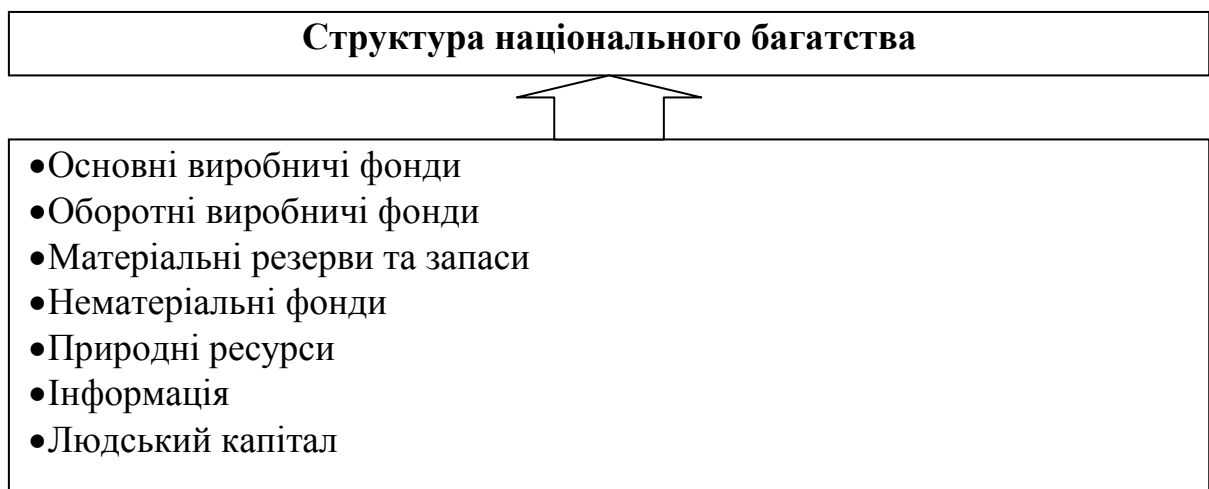

Рис. 1. Національне багатство [1, С.75]

Основними сферами діяльності, що формують людський капітал, є науково-освітній комплекс, система охорони здоров'я і сфери, що безпосередньо забезпечують умови життя.

Оцінка людського капіталу як складової частини національного багатства здійснюється шляхом визначення витрат на підготовку працівника, включаючи витрати на виховання, освіти, професійну підготовку, самоосвіту тощо (на це в сучасних умовах потрібно близько 25 років). Розширення мережі початкових шкіл не дає наслідків раніше, ніж через 6-8 років; а на випускника-медика інвестування триває не менше 20 років формальної освіти. Саме тому в цій ситуації зростає відповідальність держави та регіональної влади в системі господарського механізму, яка покликана створити умови для первинного формування інтелектуальної складової людського потенціалу. Інвестиції у створення освітньої інфраструктури первинного рівня принесуть зиск не раніше 25-30 років, і переважно на рівні національної економіки. Тому в цьому напрямі слід говорити про довгострокові державні інвестиційні програми і не розраховувати на суттєві обсяги приватного фінансування.

Нині у таких країнах як США, Японія, ФРН мінімальний термін освіти кваліфікованих робітників досягає 15 років. А в країнах, які входили до колишнього Союзу, він становить в середньому 8-10 років. Якщо раніше конкурентоспроможність національної економіки визначалась витратами виробництва, терміном експлуатації основних та оборотних фондів, рівнем фондоддачі тощо, – то зараз вона визначається тривалістю та якістю освіти населення. Якщо у 80-ті роки кожен працівник в Україні підвищував кваліфікацію на виробництві в середньому 1 раз на 2,8 роки, то в 2002 році періодичність такого навчання, за даними статистики, складала в розрахунку на одного працівника 1 раз на 13 років.

У країнах Євросоюзу роботодавці вкладають у підвищення професійної досконалості кошти у розмірі 3-5% від сукупного річного фонду оплати праці, а середня періодичність перепідготовки кадрів складає 3 роки, тобто удвічі випереджає темпи науково-технічного оновлення засобів виробництва. Принципове значення продовжує відігравати структура зайнятості населення. Наприклад, у Західній Європі на „інформаційних робітників”, зайнятих обробкою та створенням нової інформації, припадає 45-50% усього працюючого населення. За оцінками топ-менеджерів компанії Motorola, кожен долар, витрачений на освіту співробітників, приносить компанії \$33 прибутку. Тому керівництво компанії переконано, що, як мінімум, 5% свого робочого часу робітник має витратити на освіту та придбання нових навичок, а для менеджерів цей показник має становити до 20%.

З метою співставлення національного багатства різних країн проводиться його переоцінка на долари США (або іншу валюту) за паритетом купівельної спроможності валют. В той же час величина людського капіталу може визначатися виходячи з потенційного доходу, який він може приносити.

Розвиток матеріального і нематеріального виробництва сприяє зростанню національного багатства країни, яке охоплює людський, фізичний і природний капітал.

Світовий банк на експериментальній основі використовує нові методи оцінки національного багатства. Хоча ці методи не є досконалими, завдяки ним було отримано несподівані результати. Головним компонентом багатства країни традиційно вважався фізичний капітал (нагромаджені матеріально-речові фонди). Однак згідно з оцінкою, проведеною Світовим банком, у 1995 р. в 192 країнах частка фізичного капіталу в середньому дорівнювала лише 16% загального обсягу національного багатства. Більш вагоме значення має людський капітал, який у середньому становить 64%. У країнах із високим рівнем доходу, наприклад у ФРН, Японії і Швейцарії, його частка дорівнює 80% загального обсягу капіталу. Проте в країнах Африки, розташованих на південь від Сахари, де людські ресурси обмежені, понад половину національного багатства, як і раніше, становлять природні ресурси.

Згідно з методикою обчислення національного багатства, що застосовується в нашій країні, до його складу входять: 1) фонди виробничого призначення; 2) фонди невиробничого призначення; 3) природні ресурси.

Порівнявши рисунки 7а і 7б, легко помітити головну відмінність методик обчислення національного багатства у розвинених країнах світу та в Україні: вітчизняна методика не враховує нагромадженого досвіду, знань, кваліфікації працівників.

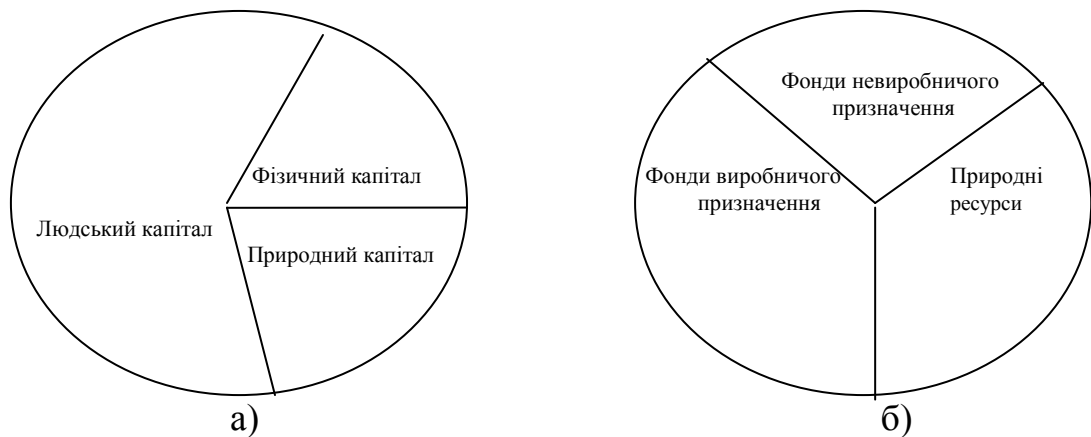

Рис. 2. Склад національного багатства у 192 країнах світу (а) і в Україні (б) [6, С.172]

В умовах науково-технічної революції людський капітал є головним чинником, який впливає на обсяги ВВП і національного багатства країни.

Фонди виробничого призначення охоплюють: 1) основні виробничі фонди (виробничі будівлі та споруди, машини, устаткування тощо); 2) запаси матеріальних оборотних фондів – матеріальні запаси у виробничій сфері (запаси сировини, палива і матеріалів, незавершене виробництво і будівництво) і готову продукцію виробництва засобів виробництва на складах підприємств, комерційних установ, у дорозі; 3) суспільні резерви засобів виробництва (зокрема засоби і предмети праці та матеріали); 4) нагромаджені матеріальні і трудові витрати на поліпшення земель, лісів та інших природних ресурсів.

Фонди невиробничого призначення містять: 1) фонд особистого споживання населення; 2) фонд суспільного невиробничого споживання, який є необхідним для суспільства, але безпосередньо не впливає на матеріальний добробут населення.

Фонд особистого споживання населення складається з таких елементів: 1) основні невиробничі фонди закладів охорони здоров'я, освіти, побутових послуг, культурного обслуговування, спорту і житловий фонд; 2) готова продукція – предмети споживання (на складах підприємства, в торгівлі та на підприємствах громадського харчування, в особистих підсобних господарствах, у дорозі); 3) особисте майно (предмети тривалого користування) населення; 4) суспільні резерви предметів споживання.

Фонд суспільного невиробничого споживання містить: 1) основні фонди наукових установ, установ державного управління, фінансової системи, політичних і громадських організацій, військових установ і організацій; 2) запаси матеріалів на зразок оборотних фондів у перелічених установах, запаси військового майна і резерви.

Предмети споживання називають **фондом споживання**, а засоби виробництва – **фондом нагромадження**. Фонд споживання розподіляється у формі заробітної плати та інших виплат, а фонд нагромадження – у формі капіталовкладень. Також існує ще **фонд заміщення матеріальних витрат виробництва**, тобто фонд обігового капіталу, частка якого у валовому випуску продукту в Україні більша, ніж частка чистого продукту. Це теж частина національного багатства, яка спрямовується на відтворення матеріальної частини обігового капіталу.

Співвідношення між фондом споживання і фондом нагромадження є важливою національно-господарською пропорцією, яка об'єктивно залежить від рівня економічного розвитку країни, умов виробництва тощо. Частка фонду нагромадження (норма нагромадження) збільшується у період індустріалізації або технічної реорганізації національної економіки, створення нових галузей виробництва товарів і послуг, запровадження новітніх технологій, нових видів продукції та ін. Відповідно частка фонду споживання відносно зменшується. В Україні фонд споживання становить 80%, а фонд нагромадження – 20% чистого продукту. У зв'язку з цим має надзвичайно велике значення збільшення обсягу чистого продукту, який натеper становить 30 млрд. доларів США і не задовольняє ні потреб споживання, ні потреб нагромадження. Його потрібно збільшити у 10–15 разів, щоб рівень життя людей, технічний рівень виробництва, стан доріг і території країни, житловий фонд і комунальну сферу довести до рівня країн Центральної Європи, і у 20–25 разів, щоб вийти на рівень країн Західної Європи.

Під **природним багатством** розуміють не всю сукупність предметів і сил природи, не весь фізично-географічний комплекс, що оточує людину, а лише ту його частину, яка доступна впливу суспільного виробництва і за певного рівня продуктивних сил є джерелом сировини для матеріального виробництва. Наявність природних багатств створює сприятливі умови для зростання національного багатства.

Національне багатство, яке є основою відтворення виробництва, можна вважати національним капіталом, оскільки однією з властивостей капіталу є його самозростання [2, С.78]. А самозростання капіталу можливе лише через створення продукту, вартість якого є більшою за вартість залученого капіталу. Суспільство має бути зацікавленим у створенні такої вартості продукту, у якій зменшується частка на відшкодування задіяного капіталу, але збільшується частка на зростання капіталу, тобто на зростання національного багатства і, відповідно, піднесення рівня життя нації.

За натурально-речовою формою чистий продукт утворюється зі створених засобів виробництва, які призначаються для його збільшення та з предметів споживання для задоволення життєвих потреб людей.

За видами економічних ресурсів економічний потенціал ділиться на природно-ресурсний, виробничий, трудовий, науково-технічний та інформаційний. **За сферами діяльності** – на промисловий, аграрний, соціально-культурний, фінансовий тощо. **За напрямом використання** – на внутрішньо- та зовнішньоекономічний (експортний).

Розрізняють цільову та ресурсну ефективність економічного потенціалу. **Ресурсна ефективність використання економічного потенціалу** відображає раціональність організації суспільного виробництва, якість комбінування різних виробничих факторів. Вона характеризується макроекономічними показниками продуктивності праці, трудомісткості праці фондоємності, матеріалоємності, тощо.

Цільова ефективність використання економічного потенціалу являє собою якісну характеристику суспільного виробництва, з точки зору розвитку і ступеня задоволення потреб суспільства. Її характеризують показники якості та рівня життя, рівня поширення освіти (кількість студентів на 10 тис. населення), обсяг споживання товарів і послуг на душу населення.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. Яковенко Р. В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
5. Яковенко Р. В. Державне регулювання економіки : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 40 с. : іл.
6. Єщенко П. С. Сучасна економіка : навч. посіб. / П. С. Єщенко, Ю. І. Палкін. – К. : Вища школа, 2005. – 325 с. : іл.

Р. В. ЯКОВЕНКО,
к.е.н., доцент